

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сьогодні стратегічна мета нашої держави – розбудова громадянського суспільства, демократизація усіх сфер суспільного життя, яке набуває особливого значення на шляху просування України в Європейський та світовий простір. Про актуальність цієї проблеми свідчать гострі дискусії в різних наукових виданнях та у пресі. А саме особливо гостро обговорюються питання про взаємозв'язок громадянського суспільства і держави, про суспільство як демократичне середовище реалізації громадських цінностей: свободи, справедливості тощо.

Мета. Визначити етапи формування громадянського суспільства та основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні.

Поняття «громадянське суспільство» було започатковано у XVIII ст., зокрема у працях Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка.

Концептуального оформлення ідея громадянського суспільства набула у творчості Г. Гоббса відповідно до якої громадянське суспільство – це одержавлене суспільство, яке є результатом переходу від природного до суспільно-політичного стану. Держава формує громадянське суспільство, закладаючи його основи, встановлюючи порядок, забезпечуючи розвиток суспільства та його членів. Громадянське суспільство не може бути створене прийняттям нормативно-правового акту, хоч законодавство і сприяє його формуванню та розвитку. Суспільство стає громадянським на певному етапі свого. Розвитку, за наявності таких факторів і умов, як політика держави, високий рівень правосвідомості, культури громадян, наявність розвинутих економічних відносин [3, с. 315].

Громадянське суспільство є соціальною основою утвердження демократії тому його розвиток є основною умовою захисту конституційних прав та створення умов щодо самореалізації громадян в різних сферах громадянського життя та засобом недопущення небезпеки узурпації влади й здійснення повного контролю з боку держави за суспільними процесами [1, с. 7].

До сьогодні основними шляхами формування громадянського суспільства в Україні є:

- розширення суспільної бази влади;
- підвищення політичної культури населення;
- створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- активізація процесу роздержавлення усіх сфер суспільного життя;
- формування справжніх інститутів громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру (благодійні фонди, товариства, асоціації тощо);
- розвиток різних форм громадянського самоврядування

Громадянським суспільством стає тоді, коли сукупність, розвиток і конфігурація недержавних об'єднань спроможні контролювати державу, змусити її стати активним захисником інтересів громадян, спонукати стати правовою державою. Тип суспільства, в якому панує закон, називають громадянським.

Серед основних характеристик, які мають бути притаманні людині як основній цінності громадянського суспільства є:

- індивідуалізм як основа особистої характеристики;
- моральність;
- повага до права;
- високий рівень громадянської культури;
- повага до всіх членів суспільства;
- вміння поєднувати власні інтереси з інтересами суспільства в цілому,
- відчуття себе вільним і самостійним;
- повага до своєї і чужої власності.

Крім того, людина в суспільстві повинна бути високоморальною, володіти чіткими етичними принципами й установками; вона не мислима без свободи, оскільки саме свободі і належить найвищий ступінь в ієрархії цінностей [3, с. 317].

Громадянське суспільство поєднується з державою завдяки особливому моральному зв'язку. Сутність його полягає в тому, що громадянське суспільство і держава повинні базуватися на однакових моральних основах, реалізовувати і дотримуватися у своєму розвитку однакових моральних принципів-принципів загальнолюдської моралі. За наявності такого суспільного стану їх взаємовідносин можна говорити про те, що громадянському суспільству відповідає громадянська держава і навпаки [4, с. 18].

Важливою ознакою громадянського суспільства є економічна самостійність і самодіяльність особи. Остання має поєднуватися з однією з ознак соціальної держави, а саме з принципом матеріального забезпечення і соціального захисту громадян. Це необхідно тому, що в іншому разі забезпечення і захист громадян можуть розглядатися як благодійність держави, що насправді повинна допомагати тільки особам, які з певних, визначених законодавством причин, не можуть самостійно забезпечити і захистити себе. [5, с. 28].

Громадянське суспільство взаємопов'язане з державою, воно не існувало до держави і поза державою, і водночас громадянське суспільство має щодо держави верховний суверенітет, сенс якого полягає в тому, що саме інтереси громадянського суспільства мають в країні пріоритет щодо державних інтересів, структури державного апарату, форм держави, державно-правового режиму тощо. Також можна стверджувати про наявність ще однієї надзвичайно важливої ознаки громадянського суспільства, сутність якої в тому, що у нього повинна вестись боротьба за ліквідацію всього, що може означати відчуження особи від будь-яких інститутів і процесів, що мають економічні, політичні та духовні властивості [4, с. 8].

Однією з головних проблем розвитку громадянського суспільства є питання структуризації політичного простору.

Сьогодні в Україні це питання залишається відкритим, хоча ми маємо достатню кількість політичних партій та громадських організацій на будь-який смак. Головна проблема – це, з одного боку, поляризація населення між організаціями лівого і правого спрямування, а з іншого – дуже слабкий центр.

Розвиток громадянського суспільства є свого роду індикатором практичного вирішення ряду соціально-політичних проблем, у тому числі реального забезпечення законних прав та інтересів людини [1, с. 4].

На шляху формування громадянського суспільства в Україні існують й інші перепони. Перш за все, стійкі стереотипи, система цінностей, сформована тоталітарним режимом, яка є несумісною з основами громадянського

суспільства. В першу чергу психологічний дискомфорт визивають такі цінності, як приватна власність, нерівність доходів, конкуренція, ринок.

Ствердження цих універсальних цінностей дуже ускладнюється помилками реформаторів, що привели до різкого зuboжіння народу [2, с. 85].

Проблеми формування громадянського суспільства в Україні визначаються ще й слабкістю політичної позиції окремих індивідів. В українському суспільстві політичні позиції громадян залишаються нечіткими, обумовленими, насамперед, первинними (сімейними, родинними) зв'язками.

Сторонні люди часто сприймаються як потенційні вороги. На такій психологічній основі не можна створити сучасного суспільства, яке потребує певного рівня довіри поміж громадянами. Можливість існування сучасних економічних, соціальних і політичних організацій значною мірою залежить від надійності соціальних зв'язків між людьми.

Проблема сутності та тенденцій розвитку суспільства надзвичайно актуальна, вона невіддільна від питань реформування суспільного життя в Україні.

Адже наша держава пройшла складний шлях історичного розвитку. Тривала провінційна роль України, відсутність розвитку її державності стали причиною слабого розвитку громадянського суспільства та його теорії.

Тому проблема становлення громадянського суспільства безпосередньо пов'язана з необхідністю розбудови державності, оскільки вдосконалення суспільства і держави є необхідною умовою демократичного розвитку країни.[3, с. 311-312].

Проблема історичної періодизації ідеї громадянського суспільства в Україні важлива як з точки зору пошуку спільних рис, актуальних для різних етапів її розвитку, визначення традицій національного державотворення, так і з огляду на перспективи побудови правової, соціально-орієнтованої держави [4, с. 15].

Висновки. На сьогодні наше суспільство перебуває в стані системної кризи. Особливо загострюються політичні, економічні, соціальні відносини. Тому так важливо дбати і про розвиток нашої державності і про формування громадянського суспільства. Визначення суті громадянського суспільства має важливе значення. Завжди слід пам'ятати, що громадянське суспільство це не якісь ізольовані індивіди, а комплекс соціальних відносин, система соціальних інтересів, яка виражає різноманітні цінності, інтереси і потреби членів суспільства. Це сфера самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та довічної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади.

Щодо нинішньої України, то формування в ній громадянського суспільства є завданням велими тяжким і довготривалим. Протягом значного часу Україна перебуває у глибокому кризовому стані. Однією з головних проблем розвитку громадянського суспільства є питання структуризації політичного простору.

У нашій державі ще існують суперечності між законом і дійсністю, що веде до примноження конфліктів в суспільстві. Вихід із такого становища – у форсуванні реалістичного характеру законодавства, спроможного враховувати конкретні ситуації, необхідні для формування громадянського суспільства.

У кінцевому рахунку все ж таки є всі підстави сказати, що молода українська держава обрала в цілому правильний шлях, шлях цивілізованого суспільства, яке ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Передусім, і це найголовніше, Україна стала незалежною державою з перспективними конституційними намірами стати демократичною і правовою.

Література

1. Махновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство: єдність та обумовленість // Право України, 2005. №7 <https://studfiles.net/preview/5734017/page:2-10>
2. Олійничук Р.П. Дискусійні аспекти становлення і розвитку українського громадянського суспільства / Р. Олійничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Філософія. 2006. № 14. С. 84-88. http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/
3. Гомотюк О. Громадянське суспільство/Українознавство у розбудові громадянського суспільства, 2004. Т. III. С. 310-318. <https://naub.oa.edu.ua/2012/stan-ta-perspektivy-rozvytku-hromadyanskoho->
4. Мацюк А. Громадянське суспільство – соціальна основа держави, влади, демократії // Українське право, 1995. №1 (2). С. 5-20 <http://www.lib.ua-ru.net/diss/liter/34157.html>
5. Медвечук В. Про перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні. С. 25-30
6. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Національно-культурна ідентичність як маркер модернізації українського суспільства / Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6. – Л.: УБС НБУ, 2013.-722с. – С. 391-399.
7. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал. / Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань. – Львів, 2011. – С. 215-222.
8. Шумка М. Л. Проблема національного характеру у філософії Пантелеймона Куліша. / Studia Metodologica. Випуск 29. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. 234 с.
9. Шумка М. Л., Гурик М. І. «Каста луччих людей» у соціально-філософському вченні Дмитра Донцова / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Філософія». – Вип. 8.- Острог, 2011. – С. 36-46
10. Шумка М. Л., Гурик М. І. Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька / Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
11. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.